

GINTARĖ NARAUSKAITĖ

Vytauto Didžiojo universitetas

TRANSGENDER TAPATYBIŲ DISKURSAS: CAMP JAUTRUMO REALIZAVIMAS MIUZIKLE „PRISCILA, DYKUMOS KARALIENĖ“

Discourse of *Transgender* Identities:
Realisation of *Camp* Sensibility in the Musical
“Priscilla, Queen of the Desert”

SUMMARY

The article highlights the discourse of *camp* sensibility and analyses a 2013–2014 British musical “Priscilla, Queen of the Desert” on the basis of the theoretical perspectives of *camp* sensibility. Analysis of the musical reveals the way performances of *drag queens* implement hyperbolised practices of femininity and presents *camp* aesthetics by using lively, colourful and decorative visualisations – an excess and continuity of which expunges an element of subversion. The article notes that hyperbolization is characteristic not only of *drag queens* but also of other characters in the musical. These characters do not create a clear confrontational opposition to transgender subjects, since many characters of the musical are a part of *camp*.

SANTRAUKA

Šiame straipsnyje aktualizuojamas *camp* jautrumo diskursas ir analizuojamas D. Britanijos 2013–2014 m. turo miuziklas „Priscila, dykumos karalienė“. Miuziklo analizėje atskleidžiama, kaip *drag queens* performansai įveiksmina hipertrofuotas moteriškumo citavimo praktikas, itin vaizdžiai reprezentuoja *camp* estetiką naudojant raiškia, spalvingą, dekoratyvią vizualizaciją, kurios pertekliuje, nepertraukiamume ištrinamas subversyvumo dėmuo. Straipsnyje išryškinama, kad hiperbolizacija būdinga ne tik *drag queens*, bet ir daugumai miuziklo personažų, kurie nesukonstruoja ryškios konfrontacinės opozicijos translyčiams subjektams, kadangi itin gausi miuziklo personažų įvairovė taip pat yra *camp* figūros.

RAKTAŽODŽIAI: *camp* jautrumas, *camp* estetika, *drag queens*, translytiškumas, miuziklas: *Priscilla, dykumos karalienė*.
KEY WORDS: *camp* sensibility, *camp* aesthetics, *drag queens*, transgender, musical: *Priscilla, Queen of the Desert*.

IVADAS

Lyčių studijų teorinių krypčių gausa, naujų estetinių principų kūrimas ir jų analizavimas praktinėse veiklose (pavyzdžiui, S. Sontag *camp* jautrumo apibrėžimas), skirtingas jų atsakas į kultūrinius, socialinius, istorinius procesus pateikia vis naujas įvairių reiškinių perspektyvas. Atrandamos ir argumentuojamos teorinės sąsajos su empirinėmis praktikomis siekia inicijuoti pokyčius visuomeniniuose kontekstuose mažinant diskriminaciją, įteisinant naujus tapatybinius būvius, padedant žmonėms suvokti skirtumus ir aktyvuoti toleranciją. Tačiau kaitos procesas itin sudėtingas, daugialypis reiškinys, reikalaujantis daug laiko. Netgi intensyvi teorijų sklaida negali pranokti vizualios populiariosios kultūros įtakos, kuri daug greičiau inicijuoja standartų priėmimą ar atmetimą, pateikia alternatyvius požiūrius skaidria ir supaprastinta forma. Galima pažymėti, kad nors aktyvizmas, susijęs su translyčių subjektų gyvenimais, datuojamas XX a. 7 deš., tačiau *transgender* subjektai dėmesio centre atsiduria XX a. 10 deš., kada translyčių subjektų naratyvai vis labiau pastebimi populiariosios kultūros formose¹. Kaip vienas reikšmingiausių XX a. 10 deš. laikotarpio dėmesio *transgender* subjektams pavyzdys yra 1994 m. australų kino filmas „Priscilos, dykumos karalienės, nuotykių“ (*The Adventures of Priscilla, Queen of the Desert*, rež. S. Elliott). Neabejotina ir itin ryški šio filmo įtaka Australijos lyčių lygybės politikai taip pat turėjo lemiamą įtaką ir teatrinėms reprezentacijoms: būtent šis filmas paskatino daugiakultūrinės, iki šių dienų itin populiarus filmo inscenizacijas Australijos, JAV, Kanados, P. Amerikos, Italijos, Švedijos, Graikijos,

Filipinų, Š. Korėjos, Ispanijos, Norvegijos, D. Britanijos teatrų scenose.

Įvairių šalių miuziklai, pavadinimu „Priscila, dykumos karalienė“ („*Priscilla, Queen of the Desert*“), liudija didžiulį susidomėjimą ir populiarumą tarp kritikų ir žiūrovų. Taigi šiame tekste, kuriame tęsiama *transgender* tapatybių diskurso tema, analizuojamas D. Britanijos 2013–2014 m. turo miuziklas „Priscila, dykumos karalienė“². Pirmiausia galima akcentuoti, kad jau miuziklo pavadinime skambantis žodis *queen* kuria aliuzijas į homoerotiskumą. Šiame meniniame kūrinyje plėtojamas toks siužetas: trys translyčiai subjektai – Adamas (Felicitija – sceninis pseudonimas) ir Antonis Ticksas (Mitzi – sceninis pseudonimas), du *drag queens*, bei prie jų šou pasirodymų prisidėjusi transmoteris Bernadėtė iš Sidnėjaus – keliauja į Australijos miestą Alice Springs per dykumą, įvairius miestelius ryškiaspalviu, *camp* konotacijas atspindinčiu autobusiuku, pavadintu Priscila. Personažai kelionėje susitinka su įvairiais asmenimis (homofobiški vyrai, Shirley – komišškai agresyvi, *dyke* (vyriška moteris) lesbietės įvaizdį kurianti moteris bare, mechanikas Bobis, romantiškais saitais susijamas su Bernadete, hiperseksualumą imituojanti Bobio žmona Sintija, A. Ticko sūnus), patiria iššūkius, kurių įveikimas reprezentuoja kelionės naratyvą, įprasminantį nekonvencionalaus lytiškumo, seksualumo dominavimo šventę, kurioje eliminuojami politiniai, moraliniai homofobijos aspektai ir vietoj jų išryškinami itin stilizuoti *campy* veikimo būdai, įprasminami miuziklo siužeto vingiuose bei inicijuojantys masinio pasilinksminimo nuotaikas teatrinio įvykio metu.

Pažymėtina, kad šiame tekste aptariamas D. Britanijos miuziklas „Priscila, dykumos karalienė“ nėra žinomas Lietuvos teatrinių tyrimų kontekste, tačiau jis taip pat nėra išsamiai aptartas ir užsienio moksliniame lauke. Tad galima teigti, kad šiuo straipsniu siekiama ne tik pristatyti šį meno kūrinį Lietuvos teatrologiniame kontekste, bet ir parodyti vieną iš perspektyvų (S. Sontag *camp* jautrumas³), kuria remiantis galima analizuoti šį miuziklą. Kaip ir ši teatrinė produkcija, taip ir S. Sontag *camp* estetika ir jos taikymai teatrinių reiškinių analizėse yra vis dar nauja, netyrinėta sritis Lietuvos kultūrologijoje. Tad Lietuvos menotyros tyrimuose aktualu atskleisti dar mažai reprezentuojamą S. Sontag *camp* sampratą bei supažindinti tyrėjus ir visuomenę su svarbiais meniniais procesais, kuriuose deramą vietą užima ir marginalizuojamos socialinės grupės kaip translyčiai (*transgender*) asmenys. Taigi šio straipsnio tikslas yra išanalizuoti D. Britanijos 2013–2014 m. turo miuziklą „Priscila, dykumos karalienė“ (rež. S. Elliott ir A. Scott) remiantis S. Sontag *camp* jautrumo teorinėmis nuostatomis, paskelbtomis 1964 m. esė „Pastabos apie *camp*“ (*Notes on „Camp“*). Siekiant išaiškinti, kaip miuzikle demonstruojami *drag queens* moteriškumo performansai atspindi *camp* estetika, kurios gausus

perteklius, nepertraukiamumas, absoliuti estetizacija eliminuoja subversyvias tendencijas, tekste taikomas interpretacinis analitinis bei aprašomasis metodas, kuris duoda įrankių apibūdinti, detaliuoti, apibendrinti, kaip pritaikoma *camp* estetika, *campy* veikimo būdai miuzikle veikiančių *drag queens* lyčių performansuose. Taip pat galima pažymėti, kad *camp* jautrumo sampratos atspindžių miuzikle „Priscila, dykumos karalienė“ analizė yra antroji triptiko „*Transgender* tapatybių diskurso“ dalis. Tačiau šiame straipsnyje (kitaip nei pirmame „*Transgender* tapatybių diskursas: *camp* estetikos, lyties performatyvumo teorinės perspektyvos“, *Logos*, Nr. 82) ne tik pristatomos teorinės nuostatos, bet konkretūs *camp* jautrumą apibūdinantys teiginiai kaip teorinė atrama naudojama analizuojant konkretų meninį reiškinį, taigi šiuo atveju teatrinę produkciją – miuziklą „Priscila, dykumos karalienė“. Taip pat pažymėtina, kad šiame tekste dėmesys sutelkiamas į *camp* apolitiškumo aspektus, nors *camp* jautrumas gali būti ir subversyvus, politišką. Tačiau šios tendencijos bus aptariamoms trečiame ir paskutiniame šio triptiko straipsnyje, analizuojančiame 1994 m. australų kino filmą „Priscilos, dykumos karalienės, nuotykių“, kurio refleksija taip pat pasirodys *Logos* leidinyje.

CAMP ĮVEIKSMINIMAS: STILIZUOTŲ DRAG QUEENS LYTIES PERFORMANSŲ CHARAKTERISTIKOS

Stilizuotos *camp*
estetikos apolitiškumas

2013–2014 m. miuziklas „Priscila, dykumos karalienė“ itin raiškiai, nuosekliai, nenutrūkstamai reprezentuoja *camp*

estetika, jai būdingą teatrališkumą, hipertrofuotą stilizacijos daugį, charakterių intensyvumą, emociškai pozityvios energijos lyčių performansus, kuriuose nėra politiškumo užuomazgų, o moralinį imperatyvą keičia suestetintas vulgarumas.

Kadangi miuziklas „Priscila“ pripildytas gryno estetikos žaismo, turinį eliminuojančios stilizacijos, tad tai taip pat tampa priežastimi ištrinti politiškumą. Galima teigti, kad „Prisciloje“ turinį nustelbia forma, estetika, o minimalūs turinio aspektai reikalingi tik dėl primityvaus siužetinio naratyvo, kad žiūrovai suvoktų tik esmę, kurioje nėra gelmės, yra tik paviršius. Pažymėtina, kad šis miuziklas – tai tikras *camp* estetikos proveržis. Apibūdinant šį kūrinį galima taikyti tokius *camp* stiliaus posakius kaip „to per daug“, „neįmanoma“, „tai neįtikėtina“, „tai per daug fantastiška“⁴. Šie teiginiai nurodo, kad miuziklas pripildytas itin gausiomis, puošniomis, ryškiaspalvėmis, ekstravagantiškomis dekoracijomis, kuriomis tampa aktorių kūnus puošiantys futuristiniai kostiumai, reprezentuojantys fauną, florą, kasdienius objektus, kaip šepėčiai, skėčiai, meno stilius kaip hipertrofuota baroko personifikacija. Ryškiai rožinis autobusiukas, minėtos dekoracijos bei vis pasirodančios ir akį režiančios spalvingumu ir dekoratyvumu Divos, gyvai atliekančios muzikinę spektaklio partitūrą, tampa ir miuziklo scenografija. Tai šviesų, gyvo garso, dekoratyvaus pertekliaus šou. Šioje teatrinėje produkcijoje *drag queens* (Felicija, Mitzi ir transmoteris Bernadetė) atliekamiems hipertrofuotiems moteriškumo performansams būdingas rėksmingas spalvų ir makabriškų kostiumų šou: tai daugiaspalviai, itin ryškūs, blizgantys, padidinti kostiumai, plunksnų kokardos, įmantrūs galvos apdangalai, šalmai, iš kurių ištrinamas bet koks minimalizmas, įvairiais papuošimais, aliuzijomis į istorinius stilius kaip barokas, romantizmas kuriamas pertekliaus žaismas. Dviejų pagrindinių miuziklo personažų – Felicijos ir Mitzi – lyčių performansams

būdingas emocinis intensyvumas, žaidimas hipertrofuotomis, vizualiai provokuojamomis moteriškumo charakteristikomis. Tai itin spalvingi, dekoratyvūs, tačiau turinio požiūriu tušti performansai, kuriems svarbiausia – vizualus efektas. Transmoteris Bernadetė miuzikle reprezentuojama kaip saikingo, elegantiško, švelnaus moteriškumo įkūnytoja panau-dojant niuansuotą, minimalistškai elegantišką, pastelinių spalvų aprangos stilių ar ne tokias manieringas gestikuliacijas, kalbos manierą kaip Felicijos. Tačiau kadangi spektaklyje sudėtinga atskirti atliekamą lyties performatyvumą kasdienėse, gyvenimiškose personažų praktikose, tad visi Felicijos, Mitzi, Bernadetės tapatybes formuojantys aktai pateikiami kaip nesibaigiantys *camp*, sceniniai lyties performansai. Atrodo, kad miuzikle reprezentuojamas kasdienis Felicijos, Mitzi, Bernadetės gyvenimas yra sceninio šou dalis, preliudija ar epilogas. Kadangi ir kasdienis translyčių gyvenimas atliekamas kaip šou, tampa šou performanso dalimi, kur *drag queens* yra vieni iš daugelio *camp* subjektų, nepatiriantys realios, įtikinamos ir jų tapatybes žalojančios konfrontacijos, bet visus menkus pasipriešinimus niveliojant į estetizuotą, muzikinį, dekoratyvų *camp* šou – tai taip pat tampa priežastimi, dėl ko miuzikle neišryškėja subversyvumas. Juk translyčiai subjektai pasipriešinimą išreiškia kitoniškais būdais veikdami įprastame realybės kontekste, ypač tada, kada susiduria konfrontuojantys poliai, skirtingos lytiškumo, seksualumo suvokimo perspektyvos. Daugiau konfrontacijos pastebima ne tose *drag queens* pasirodymų arenose, kuriose susirinkę tik pritariantys translyčiai subjektai, bet tose vietose, kuriose egzistuoja skirtumo, nepritarimo galimybė.

Camp jautrumo įveiksinimas personažų performatyvume

„Prisciloje“ dauguma veikėjų tampa *camp* atspindžiais. Muzikinę partitūrą atliekančios Divos, erotinius striptizo numerius atliekantys bei apnuoginto kūno estetiką įveiksinantys *go-go* šokėjai, reprezentuojantys homoseksualus. Šiems *go-go* šokėjams būdinga *leatherman* gėjų subkultūros išorinė reprezentacija, kaip ilgaauliai batai, plakimosi ritualams naudojamas botagas, odiniai dirželiai ar odos lopinėliai, juosiantys ir menkai dengiantys apnuogintus kūnus, bei *muscle twink* tipažui būdinga neplaukuoto, jauno, gyvybingo, fiziškai patrauklaus, raumeningo, ištreniruoto kūno estetika. Australijos periferijos bare sutiktos Shirley reprezentacija pateikia hipertrofuotą kietos, vyriškos lesbietės (*bulldyke*) aliuziją, kuri neigia bet kokias patrauklumo konotacijas, taikomas moteriai. Shirley vaizduojama kaip visiškai nesirūpinanti savo išvaizda: hipertrofuotai ir parodiškai nutįsusių pilvo riebaliniu audiniu, purvinais, apdribusiais drabužiais, riebaluotais plaukais, nuo alkoholio išpurtusiu veidu. Ji yra šiurkšti, agresyvi, neišauklėta, vulgari biologinė moteris, kuri paneigia tradicinę moteriškumo paveikslą. Shirley priešingybe tampa filipinietė Bobio žmona Sintija, parodijuojanti hiperseksualumą apnuoginta ir vyrų geismo žvilgsnius kurstantčia kūno prezentacija, erotiškumo konotacijas patvirtindama ir dėvimu korsetu. Galima pažymėti, kad vidinis kūrinio pasaulis, perpildytas *camp* išraiškos daugio, džiugesio, itin ryškaus žaismingumo, reprezentuoja ne subversyvumo paradigmą, bet subversyvumu paremtų praktikų, aktyvuojamų socialinėse realybėse, naudingus ir sėkmingus rezultatus

LGBT bendruomenei. Taigi miuziklas „Priscila, dykumos karalienė“ – tai laisvės, lygių galimybių, tolerancijos fiesta, švenčiama ne tik ant scenos, bet ir visoje salėje tokiu gyvybingu, emociškai energingu ir charizmatišku atlikimu laužant ketvirtą sieną tarp atlikėjų ir publikos ir kartu skatinant visus (atlikėjus ir žiūrovus) koegzistuoti reprezentuojamuose *drag queens* lyčių performansuose. Subversyvos perspektyvos praradimas, jos pakeitimas stilizuotomis, teatrališkomis *camp* klišėmis gali būti siejamas ir su nuolatinio pakartojimu, prisitaikymu komodifikuotame pramoginiame kontekste⁵. Tokiu būdu nuolatinis pakartojimas tampa pertekliniu, mechanišku mechanizmu, reprezentuojančiu vis tą pačią problematiką, kuri praranda pasipriešinimo tendencijas ir tampa tiesiog estetine vizija, praradusia skausmingas detales, pasipriešinimo veiksmus, kurie skatina kritinį mąstymą, akcentuoja epiniam teatrui būdingas tendencijas (kritišką mąstymą, atsiribojimą, problemų sprendimą). Toks nuolatinis pakartojimas kuria gryną, tuščią malonumą tik dėl malonumo. Šio miuziklo pramoginis kontekstas taip pat akcentuoja ir džiugesio, masinio pasilinksminimo atmosferą, kurioje nebelieka vietos skausmingoms konfrontacinėms detalėms. Galima teigti, kad žiūrovas nusiperka trumpalaikį bilietą į stilizuotą *camp* šventę, kurioje nustelbiamas žiūrovo kritinis sąmoningumas. Svarbu akcentuoti, kad šiame miuzikle daug svarbiau ne numanomas subversyvumo įveiksinimas, bet *camp* šėlsmas, kuriamas žaismingas mėgavimasis ir džiugesys. Vidinėje spektaklio realybėje personažų kuriamus lyčių performansus galima suvokti kaip subversyvumo galios stokojančias stilizuotas,

tokio pat hipertrofuoto moteriškumo citavimo praktikas. Šiuo tikslu naudojama ekstravagantiška apranga, kaip platforminiai batai, ryškūs, dekoratyvūs kostiumai, kalbos ir gestų manieringumas. Galima teigti, kad miuzikle translyčiai subjektai tampa norma, hegemonine jėga, kadangi išryškėja itin gausi įvairių hipertrofuotų tapatybių pliurali įvairovė, nėra jiems konfrontuojančios opozicijos. Moteriškumas taip pat įgyja kitokias konotacijas nei realybėje. „Prisciloje“ moteriškumas hipertrofuotas, jaudinamai ekscentriškas, susiliejęs su *drag queens* pateikiama moteriškumo estetika. Nors kūrinyje ir iškyla sporadiškos homofobijos akimirkos (Felicitja užpuolama supykdytų kaimo vyrų, autobusiukas Priscila išpaišomas pejoratyviniais žodžiais: *AIDS fuckers go home*, verbalinė Shirley agresija), tačiau jos greitai praranda šias neigiamas konotacijas virsdamos *camp* estetikos dvasia, kada tokioms akimirkoms priskiriamas parodijos krūvis, kai šie veiksmai išjuokia patys save. Šių aki-

mirkų vaizdavimas nėra moralus, jis šmaikštus: Felicitją užpuolę vyrai greitai pažeminami transmoters Bernadetės smūgiu ir suteikia peno juoktis kitiems vyrams, stebintiems šį įvykį, Shirley verbalinė satyra gauna atkirtį iš Bernadetės sumenkinant Shirley tariamą moteriškumą ir paverčiant ją pajuokos objektu. Spektaklyje perėjimai tarp džiugesio akimirkų ir neigiamų homofobinių aspektų tokie liminalūs, kad visa šou tėkmė virsta tolygia, stilizuota *camp* estetika, kurioje išstipsta moralumas ar politiškumas, o lieka tik džiugesys ir chaotiškas bruzdesys. Miuziklas „Priscila, dykumos karalienė“ pateikia *drag queens* lyties performansus kaip estetizuotus, apolitiškus *campy* veikimo būdus. Pažymėtina, kad miuzikle „Priscila“ naudojamas *camp* humoras nepridengia tragizmo, skausmingų momentų, bet juos transformuoja, paverčia juokingais ir šitaip neutralizuoja skausmingumą, tačiau žiūrovai kviečiami juoktis iš tokių situacijų, kurios pačios savaime, savo esme nėra juokingos⁶.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Žr.: Betty Robbins; Roger Myrick, The Function of the Fetish in the Rocky Horror Picture Show and Priscilla, Queen of the Desert. *Journal of Gender Studies*, 9 (3), 2000, p. 32.
- ² Spektaklis stebėtas 2014 m. Mančesterio „Palace Theatre“.
- ³ Nors tai tęstinis tekstas, kuriame analizuojamas *camp* jautrumas *drag queens* performansuose, tačiau skaitytojui dar kartą primenamos pagrindinės tekste vartojamos sąvokos. Taigi *camp* galima suvokti kaip stilių, estetinę jautrumo formą, tam tikrą saviraiškos būdą, socialinę ir kultūrinę praktiką, kai itin ryškūs dirbtinumas, manieringumas, teatrališka estetika, performatyvus žaidybiškumas. S. Sontag šiam reiškiniui priskiria *camp* jautrumo (*camp sensibility*) pavadinimą. Tekste aktyviai vartojamas *drag queens* terminas nurodo, kad *drag queens* – tai biologiniai vyrai,

kurie hiperbolizuodami įkūnija moteriškumą, įveiksmina moters lyčiai priskiriamus vaidmenis dažniausiai įvairaus pobūdžio šou programose atlikdami ryškų lyties performansą.

- ⁴ Žr.: Susan Sontag, Notes on „Camp“. *Against Interpretation and Other Essays*. Susan Sontag (ed.). United States of America: Farrar, Straus and Giroux, 1966, p. 7.
- ⁵ Žr.: Judith Butler, *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. United States of America: Routledge, 1999, p. xxi.
- ⁶ Žr.: Ann Pellegrini, After Sontag: Future Notes on Camp. *A Companion to Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender and Queer Studies*. George E. Haggerty; Molly McGarry (ed.). United States of America: Blackwell Publishing Ltd, 2007, p. 179.

B. d.